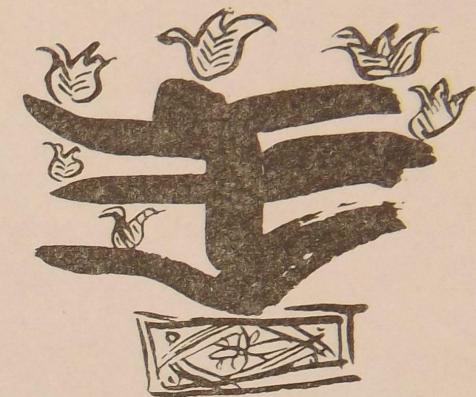

NUMERIS
S E Š T A S
B U E N O S
A I R E S
1 9 5 5

LITERATŪROS L A N K A I

N E P E R I O D I N I S P O E Z I J O S, P R O Z O S I R K R I T I K O S Ž O D I S

TURINYS

ANTANAS JASMANTAS

Patriotų sukilimas arba poezijos kivirčas su tautybe.

KAZYS BRADŪNAS

Įvado triptikas. Duonos padauginimas. Sudaužyti žaislai. Grjžtanti paukštė. Dievdirbis. Skulptūra. Asyžietis. Vanagas. Vakaro valandos. Metamorfozė. Credo.

EUGENIJUS GRUODIS

Ryto valandos. Medžioklė. Po jauystės. * * * Ikaras. Šviesos išpažinimas. Vasaros lietus. žodis.

PAUL CLAUDEL

* * * Mirusiuju šventę septintajame mėnesyje. Kelionė kanalu naktį.

DYLAN THOMAS

Šviesa įbrėksta ten, kur saulė niekad nešvietė.

HUGO VON HOFMANNSTHAL

Kaikurie iš tikro turi mirti.

ALAIN BOSQUET

PATRIOTŲ SUKILIMAS ARBA

POEZIJOS KIVIRČAS SU TAUTYBE

ANTANAS JASMANTAS

1. PATRIOTO GRĒSMĖ

NORS poetas „tik sau tedainuoja” (Ad. Mickevičius), tačiau jি apstojusi minia klausosi jo giesmės ir kalba jam Puškino žodžiais:

„Kodėl jis traukia tas giesmes
Ir veltui erzina mums ausi?
I kur jis mus jomis nuves?
Ko mus pamokys? Kuo pravirgdys,
Jei mes, jo burtų prisiklause,
Atversime jam savo širdis?
Laisva kaip vėjas jo giesmė skrajos,
Užtat kaip vėjas ir paliks bevaisė

tremties poeziros dalis. Laisvojoje Lietuvoje turbūt tik A. Miškinis dainavo a pie t ē v y n ė, linkédamas savo tautiečiams išeiti „su dideliu ryžtu” ir parvežti kraštui „naujuosius metus”, nors ir nežinodamas, „kuriais žiedais” papuošti Lietuvą „kaip tikrą seserį”, esančią pačioje jauystėje „ir pačiame pavasaryj” (3). Kiti nepriklausomybės metų poetai, kurie šiandien dideliu tikrumu ir dideliu žinojimu užgrojo skudučiais, tada tėvynė nesirgo: jiems rūpėjo savoji meilė, savasis aš, gamta, kai kam truputį Dievas (netikras, bet vistiek Dievas!), kai kam šiek tiek žmogiškoji būtis. Bet štai, atėjo kai

XIX-SIS AMŽIUS. rūpindamasis sukurti literatūros istoriją ir ją įjungti į visuotinę literatūros istoriją, buvo išrinktas Corneille teatrą į dvigubą salygojimų tinklą. Iš vienos pusės, Corneille kūryba buvo išaiškinta kaip jo meto literatūros ir visuomenės išraiška; iš kitos, jinai buvo išterpta kaip svarbi grandis į prancūzų literatūros, o ypač — į tragikalo prancūzo teatro istoriją. Po šitos dvigubos redukcijos, Corneille kūryba ir jos autorius tapo, tiesa, išaiškinti, bet drauge ir sumenkinti. Pagrindinė šios tradicinės kritikos bankroto priežastis buvo, greičiausiai, toji, kad literatūros istorija, nežiūrint jos nusistatyto būti objektyvia, dirbo naudodamasi visa eilė aprioristinių estetinių konceptų, kurių tarpe pati pavojingiausia buvo, turbūt, klasizmo savoka. Corneille, istoriškai imant, buvo perdaug artimas klasikų rašytojų kartai, klasikinei epochai, — užtai ne nenuostabu, kad jo veikalai buvo vertinami šios savokos funkcijoje. 1660 metų klasizizmas atrodė perdaug išimtinis įvykis, kad kūrėjus, rašiusius trisdešimt metų prieš jo įsiviešpatavimą, galima būtų laikyti kuo nors kitu, o ne jo priešpėdininkas. Net ir šioje perspektivoje didysis priešpėdininkas Corneille liko dar revoliucionieriu ir psychologinio teatro Prancūzijoje kūrėju, ir dažnai buvo kalbama apie Cido mūsų taip pat žodžiais kaip ir apie Hernani mūsų. Būdamas didelis novatorius, jis visdėlto negalėjo būti pasodintas į klasikų garbės vieta ir kritika jautė pareiga paaikiinti jo silpnbes bei dovanoti jam jo stoką pagarbos svenčiausiams klasizmo principams.

Corneille kūrybos įrašymas į jo epochos literatūrinę veiklą iš visiškai sunaikino. Pravartu perskaityti — tai visai nebloga protinė higiena — kai kuriuos tokio, sakysim, Emile Faguet, neginčiamu XIX-jo a. pabaigos autoriteto, puslapius: iš jų paaiškėja, kad, visu pirmu, Corneille buvo nevykės Antikos pamėgdžiotojas, nes jis blogai suprato Aristotelio patarimus; kad, be to, jo negalima laikyti net originaliu autoriu, nes visa jo kūryba ištersta jo meto idėjose ir jo epochos stiluje. Ši XVII-jo a. pradžia esanti iš viso labai skurdus metas, groteskišku ir pamaliuvišku s̄vebeldžiomy ir nesamoniu epocha, kurios didejį virai, kaip Corneille, tegalėjo būti, geriausiu atveju, tik nuskurė klasizmo giminaičiai.

Jei XX-jo a. reakcija prieš šios rūšies stereotipizaciją, bergždžią kritiką ir buvo savaip pavojinga, tai vis dėlto jinai, tvirtindama neseredukojančią kūrėjo ir jo kūrybos originalumą, kiek vėliau leido susiformuoti naujam principui, vienam iš retų ir galiojančių nūdlinės literatūrinės estetikos principų, būtent — kūrybos vidujinio sandarumo kriterijui. Corneille mums atrodo kaip vienas iš tu kiek atrūnusių rašytojų, kuriems naujoji estetika daugiausia pasitarnavo, ir šiandien kalbama apie kornelinį universą lygiai taip, kaip apie Rimbaud ar Giradoux universus; dar daugiau: literatūrinio universo savoka, sakytum, savaiame išryškėja, pritaikyta Corneille kūrybai. Di-

CORNEILLE AKTUALUMAS

ALGIRDAS J. GREIMAS

Du keliai veda į nusakymą to kas gyva ir aktualu nūdliniame mene į literatūroje: galima bandyti tiesiogiai aprašyti tematinės ir stilistinės konstantas; galima pasirinkti vinginį, bet gal mažiau subjektyvą, kelią ir žlūreti, kuriuos literatūros ar meno praeities fragmentus mūsų epocha suaktualina ir valorizuoją.

Antru keliai eita šiame rašinyje. Po trijų šimtų metų neginčyto Racine'o meilės teatro vienpatavimo, Corneille atgimimas žymi, bent taip atrodo, iš vienos pusės — mūsų epochos maišta prieš psychologizmą, iš kitos — mūsų ryškiai barokinė pasaulio vizija.

CORNEILLE

dysis Corneille mums pasirodo kaip kūrėjas garbės pasaulio, savito ir vientiso, apgyvendintinė besaikės žmonijos, kuri visiškai natūraliai vaikščioja ir kvėpuoja laisvės ir kilnumo atmosferoje.

Iš kitos pusės, naujas apšvietimas, išsauktas noro užpildyti tuštumą, skiriančią Renesanso

méną ir literatūrą nuo antrosios XVII a. pu-sės klasizizmo, iškelia iš patamsių Corneille epochą: nauja estetinė kategorija, prieš koki dviešimt metų perimta iš vokiečių, baigia prigiti — dar daugiau, užsivešpatauti — Prancūzijoje, iš pradžių tik meno, o vėliau ir literatūros srityje. Turiu galvoje baroko stilijus ir meną. Epocha, apimanti gerą šimtą metų, vis labiau išryškina savo originalų veidą. Jai pri-pažystama savita pasaulėžūra ir pasaulėjauta, barokinė moralė ir estetika. Nesunku išsiva-duoti, kiek tokias perspektivos pakitimais, kiek šis vertybų pervertinimas atneša naujo Corneille kūrybai: klasizmo priešpėdininkas virsta dideliu baroko rašytoju, o jo taip vadina-namos ydos tampa vertybėmis, charakteriuo-jančiomis ir epochą ir stiliumi. Štai kad ir, pa-vyzdiu, *itikimuvu* savoką, tarsi kertinis klasikinės doktrinos akmuo, kuris leidžia suderinti individualią psychologinę darną su pasto-vios žmogaus prigimties postulatu. Per išti-sus šimtmečius buvo prikaišioma Corneille jo neiškintymė šiam principui. O tuo tarpu jisai pati nesilovė kartoje, savo įžangose, kad jo teatras nori būti nejtkimumo teatru. Ir tik dabar pasidarė aišku, kad reikia kalbėti ne apie Corneille neiškintymę klasikiniams kūry-bos dēsniams, o apie dvi skirtingas teatro este-tikas.

Atsiribodamas nuo klasikinio literatūros su-vokimo, kuris jieško pagilinti žmogaus pažini-mą ir nori būti žmogaus prigimties iliustracija, Corneille tesidomi žmogum tikтай tiek, kiek žmogus patsai save daro akcijoje ir lais-vėje. Jo teatro datum nėra žmogus, o klausimai, kuriuos gyvenimas stato žmogus; jo teatras nėra žmogaus kaip natūros problematika, o žmogiškosios akcijos problematika. Šioje per-spektivje kornelinė tragedija tampa socialine institucija, viešają mokyklą, kurioje žmogus išmoksta veikti. Liudviko XIV-jo absoluitizmas dar neatpalaidojo kornelinio žmogaus nuo jo pilietinių atsakomybių naštos. Tėvynės meilė, valstybės interesas, valdančiųjų atsakingumas, pareigos šeimai ir sau pačiam: štai keletas tų problemų, kurias kelia Corneille teatras, vir-damas tuo būdu klausimų ir svarstymu vieta visuomenės, kuri jieško savos verčių sistemos iš savito gyvenimo stiliumis. Tačiau tai kar-tu ir scena, kurioje še socialiniai idealai turi būti pavaizduoti akis badančiai pavyzdingai: užtat ir herojus valia čia įtempta iki kra-stutinumo, idant jisai galėtū reaguoti į situacijas, pasiekusias paroksizmą, nejtkimumą, — o tai juk tikta priemonė pastatyti klausimus visame jų platume.

Ir tokiu būdu kornelinio pasaulio žmonija — pavyzdinė, psychologiniai grubi, nužmoginti (tam, kad palengvinti įrodymą) atranda gal net tiesesni, negu klasikinės prancūzų teatras, kelią į graikiškosios tragedijos didybę, tragedijos, vaizduojančios didvyrius ir pusdievius, padedančius žmonėms savo gyvenimų pavyzdingumu. — Ir mūsų laikų žmogus, palinkęs po našta klausimų, kuriuos jam stato, kuriuos jam primeta pasaulis, dažnai atpažista Corneille teatre tikrąjį Bendruomenės teatrą.

ZODI „nihilizmas“ reikyt išbrankti iš žodyno. Jau daugiau kaip dvi dešimtys metų, kai jis prarado savo prasmę. Mes ją, moderniai tariant, integravome savyje, pri-globem į perkeitėm. Modernus žmogus nebegalvoja nihilistiškai: jis tvaro savo mintis ir kuria savo egzistencijos baze. Siandien daug kam tokia baze yra rezignacija, bet juk rezignacija ne nihilizmas. Rezignacijos perspektyva pricina iki tamso ribų, ir, veikdama, pries šią tamšą sustoja.

Antras dalykas pesimizmas. Maštantysis žmogus jis ypatingai mėgs-ta. Prie vieno saulės laikrodžio, kažkuri Pirėnuose, kartą man teko matyti ant akmenės lentos išrežtą toki užrašą: „Vulnerant omnes, ultima necat“. Galvo-ta apie valandas. Karti žymė, el-nanti iš Vidurinės Amžių. O Min-cheno muziejui matom vandens laikrodži su viena nimfa, kuri aša-

APIE AKTUALIAJĄ ŽMOGAUS PADĒTI

GOTTFRIED BENN

rom žymis valandas ir minutes. To laikrodžio kilmė antikinė. Prisi-minkim taip pat Aziją, budizmą, kurio ekspresija ir turinį sudaro pesimizmas: ištrūpimas — skilimas — bežvaigždė naktis — egzisten-cinio stilus pesimizmas, su aisia-kia tendencija į susinaikinimą ir nūkia.

Tokiamas tad fone reiškiasi šian-dien pesimizmas. Jis realus ir efektyvus, galėtum tarti — pozity-vus. Nežiūrint karo, intelektua-linės surutės, nežiūrint politinio akligatiavio, žmogija yra pilnai eu-foriska. Iš visų pusiu žiūri į mus

veidas žmonijos, kuri tiki neprara-sianti pagrindo po kojom. Nors šis teikėjimas gal ir ne religinis, bet jis taip pat ir ne cinikas. Dvelkia iš jo verčiau malonai mus užklum-pantis vitališkas pasitikėjimas sa-vimi.

Iki šiol kalbėjom apibendrini-mais. O ką galėtum tarti apie talento problemą, apie jausminę ra-šytojo būklę, apie žmogų-kūrėją... Man regis, visi mes aiskiai matome, jog žmogus, nors būtu jis priva-čiam gyvenime ir labai jau prislę-gtas letargiško pesimizmo, visgi iš-kyla ties bedugne pačiu savo darbo

faktu. Kūrinių yra puikiausias puolimo ir dekadencijos paneigimas. Net ir tada, kai kūrėjas yra samoningas ir sako, kad kultūros turi savo finalus, kad baigsis ir toji kultūra, kuriai jis priklauso — viena praėjus, kita siekia savo ze-nito, ir šiame reiškiny glūdi testi-namas, galbūt nežmoniškas — ne-žiūrint visa to, stovėdamas tos kultūros akivaizdoj ir žinodamas, kad duota man valanda yra neaiški ir paženklinta mirties ženklu, turin-jos teise pripažinti. Turiu šioj būk-lėj ištvirtinti, turiu ją savo darbu rasti ir tuo darbu išreikšti.

Tuo aš noriu pasakyti, jog čia turimo reikalo ne su amšeniskumu. Ir reikia skaityti su šio proceso transcendentija. Tarant Malraux žodžiai iš „Meno psychologijos“, paskutiniuoje teismo dieną ne senos gyvenimo formos, bet statulos at-stovaus žmogui prieš Dieva.

Išvertė Pr. Budrys